1.1 การร่วมมือ ได้แก่ การที่เด็กเรียนรู้ที่จะเล่นหรือทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยเด็กยิ่งมีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นมากเพียงใด เด็กก็จะเรียนรู้ที่จะให้ความร่วมมือที่จะทำกิจกรรมมากขึ้นไปด้วย

1.2 การยอมรับจากสังคม จะกระตุ้นให้เด็กมีพฤติกรรมที่สังคมคาดหวัง

1.3 ความเป็นเพื่อน เด็กจะแสดงออกความเป็นเพื่อนด้วยการเล่น การพูดคุย และการแสดงความรักใคร่ต่อผู้อื่น

1.4 ความเห็นอกเห็นใจ เด็กจะแสดงความเห็นอกเห็นใจได้เมื่อเด็กประสบกับเหตุการณ์ เช่น คนได้รับทุกข์ ก็จะเข้าไปช่วยเหลือหรือปลอบโยน

1.5 การพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในการช่วยเหลือ การเอาใจใส่ดูแลซึ่งเด็กจะมีความพึงพอใจ ส่วนเด็กที่เป็นตัวของตัวเองก็จะไม่ค่อยพึ่งคนอื่น

1.6 ความไม่เห็นแก่ตัว การที่เด็กแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับเพื่อนและให้ความช่วยเหลือเพื่อน เด็กที่เคยฝึกให้แบ่งปันสิ่งของให้ผู้อื่นจะเข้าใจคนอื่น ไม่หวงของและช่วยเหลือผู้อื่น

1.7 การเลียนแบบ การที่เด็กเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลอื่นที่เขาเห็นจะเลียนแบบในขณะที่เขาเล่นเป็นกลุ่ม

1.8 การแข่งขัน อาจเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้เด็กเพิ่มความสามารถในการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือเป็นสาเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาท โอ้อวด จะทำให้เด็กลดความสามารถในการอยู่ร่วมกันในสังคม

2. รูปแบบพฤติกรรมที่ไม่เข้าสังคม (Unsocial Behavior Patterns) หมายถึง พฤติกรรมที่เมื่อเด็กทำไปแล้วสร้างความเดือดร้อน และความไม่พอใจให้แก่ตนเองและผู้อื่นประกอบด้วยพฤติกรรมดังนี้

2.1 ความก้าวร้าว เป็นปฏิกิริยาตอบสนองต่อความไม่สมหวัง เด็กจะแสดงออกมาเป็นคำพูดมากกว่าการใช้กำลังต่อสู้ ชอบเรียกร้องความสนใจจากผู้อื่น

2.2 การทะเลาะวิวาท เกิดขึ้นเพราะเด็กยังขาดประสบการณ์ในการเล่นกับเพื่อน มักแย่งของเล่น เมื่อโตขึ้นจะรู้จักปรับตัวในสังคมได้ดี

2.3 การยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เด็กมีแนวโน้มที่คิดและพูดเกี่ยวกับเรื่องของตนเอง

2.4 การใช้อำนาจเหนือคนอื่นโดยชอบทำตัวเป็นนายพูดข่มขู่คนอื่น

2.5 การล้อเลียน ข่มขู่ ชอบล้อเลียนให้ผู้อื่นโมโห อับอาย

2.6 พฤติกรรมปฏิเสธ เด็กจะแสดงคำพูด อารมณ์และท่าทางวาจาในการปฏิเสธไม่ให้ความช่วยเหลือจากผู้อื่น

2.7 อดติ เป็นความผิดปกติของเด็กที่แสดงออกมา เมื่อเด็กรู้สึกว่าตนเองด้อย

2.8 การแบ่งแยกเพศตรงข้าม เด็กชายจะหลีกเลี่ยงการเข้ากลุ่ม หรือเล่นกับเด็กหญิง

สรุปได้ว่า รูปแบบพฤติกรรมทางสังคมมี 2 รูปแบบ คือ พฤติกรรมที่เข้าสังคม และพฤติกรรมที่ไม่เข้าสังคม

ลักษณะพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

ทิศนา แขมมณี และคนอื่นๆ (2536 : 71,129) กล่าวถึงลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัยว่า สามารถติดต่อและมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น สามารถเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี รู้จักเคารพในสิทธิหน้าที่ของผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี

พัชรี สวนแก้ว (2536 : 21) กล่าวว่าสังคมของเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่กำลังสนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีความอยากรู้อยากเห็นชอบทำตามและเลียนแบบผู้อื่น ในขณะเดียวกันก็มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังเป็นวัยที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางจึงมักแสดงอารมณ์ต่างๆ อย่างเปิดเผย ดังนั้นสภาพแวดล้อมรอบตัวจึงมีอิทธิพลต่อเด็กปฐมวัยเป็นอย่างยิ่ง ถ้าสภาพแวดล้อมรอบตัวที่เด็กประสบอยู่ทำให้เด็กมีความสุข เด็กก็จะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มองโลกในแง่ดี แต่ถ้าสภาพแวดล้อมรอบตัวที่เด็กประสบอยู่ขาดความสุข เด็กก็จะมีความเครียด เกิดความวิตก กังวล ขาดความเชื่อมั่นในตนเองและมองโลกในแง่ร้าย

อุบลรัตน์ เพ็งสถิตย์ (2529 : 231) ได้จำแนกรูปแบบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยออกเป็น 2 ประเภท คือ พฤติกรรมชอบสังคม (Prosocial Behavior) และพฤติกรรมต่อต้านสังคม (Anti –social behavior)

พฤติกรรมชอบสังคม (Prosocial Behavior) ได้แก่ พฤติกรรมทางสังคมในทางบวกที่ส่งเสริมให้ความร่วมมือหรือเอื้อต่อการกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่สังคมจัดขึ้น เมื่อเด็กทำพฤติกรรมเหล่านี้ไปแล้ว จะสร้างความพอใจเป็นที่นิยมชมชอบแก่ตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วยพฤติกรรมต่างๆ ดังนี้

1. การเลียนแบบพฤติกรรม (Imitation) เด็กจะเลียนแบบเจตคติและพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลที่เขานับถือและอยากจะเป็นเช่นนั้นบ้าง

2. การแข่งขัน (Rivalry) ความต้องการที่จะเด่นหรือดีกว่าคนอื่นๆ จะปรากฏให้เห็นเมื่อมีอายุประมาณ 4 ปี โดยจะเริ่มจากการต้องการเด่นหรือดีกว่าในการเล่นเมื่อเด็กอยู่ในบ้านก่อนแล้วจึงขยายผลออกมานอกบ้าน

3. ความร่วมมือ (Cooperation) เมื่อปลายอายุ 3 ปี การเล่นชนิดที่ต้องอาศัยความร่วมมือของกลุ่มเริ่มพัฒนาและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เด็กมีโอกาสได้ฝึกฝนทักษะในการเข้าสังคมจากการเล่นเป็นกลุ่ม

4. ความเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) เนื่องจากความเห็นอกเห็นใจนี้ต้องการความเข้าใจในความรู้สึกของคนอื่น ความเห็นอกเห็นใจจึงมีโอกาสเกิดได้เป็นครั้งคราว เมื่อเด็กอายุ 3 ปี และหากเด็กได้เล่นกับเด็กอื่นมากเท่าใด โอกาสที่เด็กจะรู้สึกเห็นอกเห็นใจจะค่อยๆ เกิดขึ้น

5. ความเข้าใจความรู้สึกของคนอื่น (Empathy) เด็กมีความสามารถที่จะสมมติตนเองเมื่ออยู่ในเหตุการณ์นั้น ความรู้สึกนี้จะต้องอาศัยจินตนาการความเข้าใจความรู้สึกนี้เด็กก่อนวัยเรียนน้อยคนที่จะรู้สึก

6. การยอมรับจากสังคม (Desire for Social Approval) เด็กก่อนวัยเรียนต้องการการยอมรับจากเพื่อนที่ใกล้ชิดกันมากกว่าจากผู้ใหญ่ เด็กวัยนี้พบว่าพฤติกรรมที่ก่อกวนจะเป็นที่ยอมรับของเพื่อน

7. การแบ่งปัน (Generosity) เด็กก่อนวัยเรียนจะทราบได้จากประสบการณ์ว่าการที่จะได้รับการยอมรับจากสังคมก็คือการแบ่งปันสิ่งของที่ตนมีอยู่โดยเฉพาะของเล่นให้แก่เพื่อนซึ่งในการแบ่งปันนี้จะค่อยๆ มาแทนที่ความเห็นแก่ตัวหรือเห็นตนเองเป็นศูนย์กลางของเด็ก

8. พฤติกรรมการอยู่ใกล้ชิดกัน (Attachment) เด็กจะได้รับประสบการณ์จากวัยทารกและวัยเด็กว่าความพึงพอใจนั้นมาจากความอบอุ่นและความใกล้ชิดที่แต่ละคนให้ซึ่งกันและกัน ความใกล้ชิดดังกล่าวจะขยายจากบ้านมาโรงเรียน ครู เพื่อนและสิ่งของอื่นที่เด็กพอใจ

พฤติกรรมต่อต้านสังคม (Anti–social Behavior) ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงออกว่าต่อต้าน ก้าวร้าว ทำลาย หรือคัดค้าน ซึ่งเป็นพฤติกรรมในทางลบที่ทำไปแล้วสร้างความเดือดร้อน และความไม่พอใจให้แก่ตนเองและผู้อื่น พฤติกรรมต้านสังคมนี้มีความสำคัญในการที่จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้และปรับพฤติกรรมตนเองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ประกอบด้วยพฤติกรรมต่างๆ ดังนี้

1. ความดื้อดึงต่อต้านคำสั่งผู้ใหญ่ (Negativism) ความดื้อดึงต่อต้านนี้จะเกิดสูงสุดในเด็กอายุ 3-4 ปี แล้วจึงลดลง การแสดงออกของเด็กจะออกมาในรูปของการต่อปากต่อคำ หรือแกล้งทำเป็นไม่ได้ยิน หรือไม่เข้าใจคำขอร้องของผู้ใหญ่นั้น

2. ความก้าวร้าว (Aggression) จะเกิดมากในเด็กวัย 2–4 ปี แล้วจะลดลงเช่นกัน การแสดงออกจะออกมาในรูปแบบการให้นิคเนมแปลกๆ หรือใส่ร้ายคนอื่น

3. ชอบออกคำสั่งหรือทำตัวเป็นนาย (Ascedance) จะเริ่มอายุ 3 ปี และจะเพิ่มตามโอกาสที่เข้าสังคม เด็กหญิงจะชอบทำเช่นนี้มากกว่าเด็กชาย

4. ความเห็นแก่ตัว (Selfishness) เด็กที่อยู่ในบ้านปกติจะเป็นคนที่เห็นแก่ตัวและถือตนเองเป็นใหญ่อยู่เสมอ เมื่อเด็กเข้าเรียนความเห็นแก่ตัวจะลดน้อยลงไปแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จะยังไม่เกิดขึ้น

5. การคิดถึงประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่ (Egocentrim) ซึ่งคล้ายกับความเห็นแก่ตัว การคิดถึงตนเองจะค่อยๆ ถูกแทนที่โดยความสนใจในเรื่องราวของบุคคลอื่น การเปลี่ยนแปลงจะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับการที่เด็กได้ใกล้ชิดกับบุคคลมากน้อยเพียงใด และขึ้นอยู่กับการที่เด็กต้องการที่จะ

ให้ตนเป็นที่ยอมรับจากคนอื่นมากน้อย ถ้าต้องการจะให้คนอื่นยอมรับตนเองมาก การคิดถึงแต่ตนเองจะลดลง

6. พฤติกรรมที่ชอบทำลาย (Quarreling) การระบายอารมณ์โกรธของเด็กก็คือ การทำลายข้าวของที่ขว้างหน้า ไม่ว่าสิ่งของนั้นจะเป็นของเขาหรือของคนอื่น ความโกรธมีมากเท่าใด พฤติกรรมที่ชอบทำลายจะมีมากขึ้น

7. ความไม่ชอบเพื่อนที่เป็นเพศตรงข้าม (Sex Antagonism) เด็กก่อนวัยเรียนจะเล่นด้วยกันทั้ง 2 เพศ จนถึงอายุ 4 ปี หลังจากนั้นจะเล่นเฉพาะในเพื่อนที่เป็นเพศเดียวกัน โดยเฉพาะเด็กชายหากเล่นกับเด็กหญิงอยู่อีกจะโดนล้อ เด็กชายบางคนจะแสดงออกโดยการเป็นปรปักษ์อย่างรุนแรงกับเด็กหญิง เช่น ชอบล้อ ชอบแกล้ง (ระวิวรรณ แสงฉาย, 2533 : 363 - 364)

ดังนั้นพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยมี 2 รูปแบบ คือ พฤติกรรมที่ชอบสังคมและพฤติกรรมที่ต้านสังคม ซึ่งพฤติกรรมการร่วมมือ พฤติกรรมการกล้าคิดและกล้าแสดงออกพฤติกรรมการทำกิจกรรมร่วมกัน พฤติกรรมการช่วยเหลือ และพฤติกรรมการแบ่งปัน จัดเป็นรูปแบบพฤติกรรมชอบสังคม เด็กปฐมวัยเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น แต่การแสดงพฤติกรรมทางสังคมในระยะแรกอาจมีปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น เด็กยังไม่รู้จักควบคุมอารมณ์และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น แต่เมื่อเด็กมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกันหรือกับผู้อื่นมากขึ้นอีกทั้งได้รับการปลูกฝังพฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคม เด็กย่อมสามารถที่จะปรับตัวเข้ากับผู้อื่นและเรียนรู้บทบาทของตัวเองในสังคมได้ดียิ่งขึ้น

1. การร่วมมือ

ประณต เค้าฉิม (2526 : 198 - 201) ได้กล่าวถึงการร่วมมือของเด็กปฐมวัย เด็กจะยึดตนเองเป็นศูนย์กลางจึงมีการเล่นร่วมมือกันน้อย เมื่อเด็กได้รับการฝึกหัดทีละน้อย จะช่วยให้เด็กเรียนรู้การร่วมมือได้มากขึ้น

2. การกล้าคิดและกล้าแสดงออก

นภเนตร ธรรมบวร (2544 : 65) ได้กล่าวถึงการกล้าคิดและกล้าแสดงออกของเด็กบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กควรให้เวลากับเด็กในการคิดและแสดงออกไม่ควรเร่งเด็กให้ตอบคำถามเร็วเกินไป หรือเป็นผู้ตอบคำถามเสียเอง ซึ่งพัชรี โคตรสมบัติ (2549 :38) ได้กล่าวถึงการคิดเป็นกระบวนการทางสมองที่สัมพันธ์กับกระบวนการทำงานของจิตใจมนุษย์ในการแปลความหมายของข้อมูลที่ได้รับโดยอาศัยประสบการเดิมและประสบการณ์ใหม่เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจพร้อมทั้งยังสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมในการกระทำ การตัดสินใจ ตลอดจนการแก้ปัญหาและคิดหาเหตุผลมาอ้างอิงในสิ่งที่แสดงออกมา

3. การทำกิจกรรมร่วมกัน

วิณี ชิดเชิดวงศ์ (2537 : 170 – 171)ได้กล่าวถึงการทำกิจกรรมร่วมกันของเด็กอายุ 3-6 ปี ว่า เด็กเล็กจะมีความร่วมมือน้อยกับผู้อื่น เพราะเด็กเล็กสนใจตนเองและต้องการให้คนอื่นสนใจตนเอง เด็กเล็กยังขาดประสบการณ์ทางสังคมทำให้ทะเลาะกันบ่อยๆ แต่โกรธกันไม่นานเด็กก็จะเล่นด้วยกัน เหมือนเดิมซึ่งสอดคล้องกับ พัชรี สวนแก้ว (2536 : 12) ที่ได้กล่าวถึงการเล่นหรือการทำกิจกรรม ร่วมกันของเด็กวัย 3 – 6 ปี ว่าเด็กจะเล่นคนเดียวบ้าง เข้ากับเพื่อนบ้าง สามารถร่วมแสดงกิจกรรม กลุ่มที่ง่ายๆ ได้ ชอบเล่นสมมติและเริ่มมีบทบาทในการเล่น รวมทั้งสนุกสนานกับเด็กอื่นๆ ได้

4. การช่วยเหลือ

สเตเว่น (Steven, 1987 : 200 – 202 อ้างถึงใน รัตนวดี รอดภิรมย์, 2533 : 14) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมการช่วยเหลือเพื่อนของเด็กปฐมวัยว่า เป็นพฤติกรรมชอบสังคมที่ช่วยให้บุคคลสามารถ สร้างความผูกพันทางสังคม การช่วยเหลือเป็นพฤติกรรมที่มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม พฤติกรรมการช่วยเหลือของเด็กจะเปลี่ยนแปลงไปตามวัย

5. การแบ่งปัน

ครอก และลามป์ (Krogh and Lamme, 1983 : 18–192 อ้างถึงใน วันเพ็ญ ปลุพัฒน์, 2539 : 23) ได้กล่าวถึง การแบ่งปัน ของเด็กอายุ 4- 6 ปี จะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และยึดรูปธรรม เด็กจะมี ความรักและหวงแหนของกิน ของใช้ ของเล่น และเด็กมักชอบสิ่งของเดียวกัน ดังนั้นสิ่งของที่เด็ก จะแบ่งปันให้เพื่อนจึงเป็นสิ่งของที่เด็กไม่ชอบ

สรุปได้ว่า พฤติกรรมการร่วมมือ การกล้าคิดและกล้าแสดงออก การทำกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือ และพฤติกรรมการแบ่งปันในเด็กปฐมวัยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะทางสังคมของ เด็กปฐมวัย ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเด็กสามารถเรียนรู้และพัฒนาให้เกิดเป็นบุคลิกภาพภายในตนเอง และการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ

การส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคม

เยาวพา เดชะคุปต์ (2542 : 7) กล่าวว่า การเล่นสอนให้เด็กรู้จักเหตุผล รู้จักการให้อภัย การอยู่ร่วมกัน ฝึกให้เด็กรู้จักความสามัคคีในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม รู้จักเสียสละ ยอมรับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่น ฝึกให้รู้จักการรอคอย อดทน มีความพอใจและยอมรับความจริงได้จะ สามารถช่วยให้เด็กปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี

ภรณี คุรุรัตนะ (2535 : 22) กล่าวถึงพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยว่า เด็กเป็นวัย แห่งการเรียนรู้ประสบการณ์รอบตัว โดยเห็นว่าประสบการณ์ที่เด็กได้รับในระยะ 5 ปีแรก มีความสำคัญ ต่อเด็กมาก เพราะจะกลายเป็นพื้นฐานของบุคลิกภาพ เมื่อเด็กโตเป็นผู้ใหญ่

ปิทมา ศุภกำเนิด (2545 : 15) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยนั้น พ่อ แม่ ครู และผู้ที่ดูแลเด็กควรให้ความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่และจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กอย่างเหมาะสม เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของเด็ก ช่วยให้เด็กผ่านขั้นพัฒนาการระดับต่างๆ และมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับวัย

สรุปได้ว่าการส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย พ่อ แม่ ครู และผู้ที่ดูแลเด็กควรให้ความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่และจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กอย่างเหมาะสม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม

1. งานวิจัยต่างประเทศ

ชวาร์ช และคนอื่นๆ (Schwarz and Others, 1974) ได้ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็ก 2 กลุ่ม ที่มีอายุระหว่าง 2–3 ปี กลุ่มละ 19 คน โดยใช้เด็กกลุ่มหนึ่งในศูนย์เด็ก (Nursery School) ที่ให้ประสบการณ์ทางสังคมและกระตุ้นการเรียนรู้ จากการจัดสิ่งแวดล้อม และเด็กอีกกลุ่มเป็นเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูอยู่ที่บ้าน โดยเด็กทั้ง 2 กลุ่ม มีภูมิหลังเหมือนกันหลังจากได้ศึกษาเป็นระยะเวลา 9 เดือน ผลจากการศึกษาปรากฏว่า เด็กที่อยู่ในศูนย์จะมีลักษณะของพัฒนาการทางกาย ภาษา และกล้าติดต่อกับบุคคลอื่นและกับผู้ใหญ่ดีกว่าเด็กที่ถูกเลี้ยงเฉพาะอยู่ที่บ้าน ทั้งนี้เพราะเด็กที่อยู่ในศูนย์เด็กนั้นได้มีปฏิสัมพันธ์และใช้เวลาส่วนใหญ่ทำกิจกรรมร่วมกับเด็กในวัยเดียวกัน

ซาโลเม (Salome, 1979 : 40) ได้ศึกษาถึงความแตกต่างทางสังคมของเด็กปฐมวัยระหว่างเด็กหญิงกับเด็กชายที่เกี่ยวกับวิธีการใช้ในกลุ่ม การรวมกลุ่มกับเด็กอื่น และการมีส่วนร่วมเข้าเล่นในกลุ่ม กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 4–5 ปี จำนวน 30 คน ใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมครั้งละ 10 นาที จำนวน 7 ครั้ง รวม 70 นาที เป็นการสังเกตเด็กทีละคน ขณะสังเกตได้บันทึกเสียงแล้วนำมาวิเคราะห์พฤติกรรม ผลปรากฏว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง ในวิธีการทั้งสามอย่างที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ยังพบว่ามีพฤติกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างการเล่นในกลุ่มได้แก่ พฤติกรรมการช่วยเหลือ การแบ่งปัน และการร่วมมือ

บาร์ – ทาล และคนอื่นๆ (Bar – Taf and Others, 1982 : 396 - 402) ได้ทำการศึกษาเชิงสังเกตกับพฤติกรรมการช่วยเหลือของเด็กปฐมวัย จำนวน 156 คน ที่มีอายุระหว่าง 1 – 3 ปี เด็กแต่ละคนได้รับการสังเกต 3 ครั้ง ๆละ 10 นาที ในระหว่างกิจกรรมการเล่นอิสระ ในการสังเกต ผู้สังเกตได้ลงรหัสพฤติกรรมการช่วยเหลือแต่ละอย่างที่เด็กแสดงออกมาไม่ว่าพฤติกรรมการช่วยเหลือนั้นเป็นพฤติกรรมที่เด็กได้แสดงออกมาจริงๆ หรือแสดงออกมาในการเล่นแบบสร้างจินตนาการ ผลการวิจัยพบว่า โดยทั่วไปแล้วพฤติกรรมการช่วยเหลือของเด็กไม่ได้เพิ่มขึ้นตามอายุ แต่เด็กจะแสดงพฤติกรรมการช่วยเหลือในสถานการณ์ที่เป็นการเล่นแบบสร้างจินตนาการน้อยลง และแสดงพฤติกรรมการช่วยเหลือจริงๆ ออกมามากขึ้น และเด็กช่วยเหลือเพื่อนด้วยการปลอบใจในสถานการณ์จริงๆ มากขึ้น แต่ช่วยเหลือด้วยการให้สิ่งของแก่เพื่อนในสถานการณ์จริงน้อยลงเมื่ออายุมากขึ้น

2. งานวิจัยในประเทศ

กรรณิการ์ โยธารินทร์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม จำนวน 15 คน เป็นระยะเวลา 9 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 40 นาที ผลการวิจัยพบว่าเด็กปฐมวัยก่อนจัดกิจกรรมและระหว่างการจัดกิจกรรมศิลปสร้างสรรค์เป็นกลุ่มในแต่ละสัปดาห์มีพฤติกรรมทางสังคม โดยเฉลี่ยรวมมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ปัทมา ศุภกำเนิด (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมด้านสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการอายุระหว่าง 3 – 4 ปี พบว่า เด็กปฐมวัยก่อนจัดประสบการณ์และระหว่างการจัดประสบการณ์แบบโครงการในแต่ละสัปดาห์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยเด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมด้านสังคมโดยเฉลี่ยรวมและแยกเป็นรายด้านระหว่างการจัดประสบการณ์แบบโครงการในแต่ละสัปดาห์สูงกว่าก่อนจัดประสบการณ์

วรนุช เสนีวงศ์ ณ อยุธยา (2548 : 67) ได้ทำการศึกษาความต้องการของผู้ปกครองที่นับถือศาสนาอิสลามที่มีต่อการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เขตทุ่งครุ จำนวน 339 คน ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับปฐมวัยปีที่ 1 – 2 จากผลการวิจัยพบว่าผู้ปกครองไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดต่างให้ความสำคัญกับการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมกับเด็กปฐมวัยเพราะเด็กปฐมวัยเป็นวัยแห่งการเรียนรู้รอบตัว โดยประสบการณ์ที่เด็กได้รับในระยะ 5 ปีแรกมีความสำคัญต่อเด็กมากเพราะเป็นพื้นฐานของบุคลิกภาพเมื่อเด็กโตเป็นผู้ใหญ่

จากเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมให้เด็กได้ร่วมกันทำอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับวัยพัฒนาการ และความต้องการของเด็ก จะทำให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นการส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคม และเป็นคุณลักษณะพึงประสงค์ที่สังคมมีความต้องการ ดังนั้นการส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมให้กับเด็กปฐมวัยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นการวางรากฐานของบุคลิกภาพที่ดี โดยจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ที่หลากหลาย เพื่อเป็นการปูพื้นฐานของการใช้ทักษะทางสังคมต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ

ความหมายของการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

สุภาวดี ลัภยานุกูล (2537 : 2) ได้ให้ความหมายของการจัดประสบการณ์ไว้ว่า การจัดประสบการณ์ หมายถึง การจัดเตรียมสื่อ วัสดุต่างๆ กิจกรรมการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เพื่อกระตุ้นเด็กให้ได้คิด ค้นคว้า ทดลอง อันเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้รายละเอียดเนื้อหาวิชาต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้เด็กได้รับการพัฒนาครบทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

อุษา วัชรินทร์เสวี (2539 : 164) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยเป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยการจัดประสบการณ์ในรูปกิจกรรมต่างๆ ให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เรียนรู้ตามความสนใจ ความสามารถ ตามวัย พัฒนาการ และสิ่งแวดล้อมจนเกิดความงอกงามทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2546 : 26) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ หมายถึงกระบวนการเรียนการสอนที่ให้เด็กอายุ 3–5 ปี มีโอกาสได้กระทำกิจกรรมด้วยตนเอง กิจกรรมการเรียนรู้จะไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเกิดความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ หมายถึง กระบวนการเรียนการสอนที่ให้เด็กอายุ 3 – 5 ปี มีโอกาสได้กระทำกิจกรรมด้วยตนเอง กิจกรรมจะไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งจะส่งผลให้เด็กได้รับการพัฒนาครบทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

หลักการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

เยาวพา เดชะคุปต์ (2542 : 118) กล่าวถึงหลักในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ประสบการณ์การเรียนรู้ควรให้สอดคล้องกับการพัฒนาการของผู้เรียน
2. ประสบการณ์การเรียนรู้ควรให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของผู้เรียน
3. ประสบการณ์การเรียนรู้ควรจัดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของสิ่งที่เรียนและควรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น เป็นผู้ที่มีคุณธรรม

4. ประสบการณ์ที่จัดควรเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน กล่าวคือ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนและใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

5. กิจกรรมที่นำมาใช้ในการจัดประสบการณ์ควรมีวิธีใช้แรงจูงใจ เร้าความสนใจของผู้เรียนมิให้ซ้ำซาก ควรให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน เน้นการปฏิบัติ และได้ร่วมกิจกรรมให้มากที่สุด

6. ควรหาแนวทางในการประเมินผลที่เหมาะสม

อุษา วัชรินทร์เสวี (2539 : 166) กล่าวถึงหลักในการจัดประสบการณ์ดังนี้

1. การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมพัฒนาการตามวัยของเด็กทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

2. การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับ วิธีการจึงไม่เป็นไปตามระบบ การจัดและการใช้หลักสูตรเหมือนกับการศึกษาระดับอื่น จึงเรียกการจัดหลักสูตรระดับก่อนประถมศึกษาว่าเป็นแนวการจัดประสบการณ์

3. แนวการจัดประสบการณ์ เป็นแนวการจัดการศึกษาให้แก่เด็กระดับก่อนประถมศึกษาเพื่อให้การพัฒนาครบทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

4. ขอบข่ายและเนื้อหาสาระในแนวการจัดประสบการณ์ไม่ได้แบ่งเป็นรายวิชาแต่มีลักษณะเป็นการจัดหน่วยการสอน โดยลำดับความยากง่ายของแต่ละประสบการณ์ และจัดให้เหมาะกับพัฒนาการ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก

5. จัดประสบการณ์ในรูปกิจกรรม เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง อันจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น

สุภาวดี ลัภยานุกูล (2537 : 15) ได้กล่าวถึง การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยควรคำนึงถึงหลักในการจัดประสบการณ์ดังนี้ คือ

1. ยึดเด็กเป็นสำคัญ ประสบการณ์ที่จัดควรเป็นเรื่องที่ตรงตามความสนใจของเด็กและเป็นเรื่องใกล้ตัว เช่น เรื่องบ้านของเรา โรงเรียนของเรา ของเล่นที่ถูกใจ สัตว์เลี้ยง ฯลฯ นอกจากนี้ประสบการณ์ที่จัดนั้นต้องเปิดโอกาสให้เด็กเลือกทำกิจกรรมด้วยตัวเอง ทั้งที่เป็นกิจกรรมเดี่ยวและกิจกรรมกลุ่ม

2. สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก ในแต่ละห้องเรียนจะมีเด็กหลายคนที่มีความสามารถแตกต่างกันคือ บางคนมีความพร้อมมากในขณะที่อีกคนยังไม่พร้อม ดังนั้นควรจัดประสบการณ์ที่มีความง่ายเหมาะสมกับวัยของเด็ก และควรมีประสบการณ์ที่ยากง่ายปะปนกันเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกทำตามความสามารถของตนเอง

3. สอดคล้องกับความสนใจของเด็ก ประสบการณ์การเรียนรู้ควรมีเนื้อหาที่เป็นความรู้ทั่วไปสำหรับเด็กปฐมวัย โดยเน้นความรู้ที่ใกล้ตัวที่สุด แล้วค่อยๆขยายไปสู่ความรู้จากสิ่งแวดล้อม

สำนักวิทยบริการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

รอบๆตัวเด็ก เช่น ความสนใจเกี่ยวกับตนเอง ความสนใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในบ้าน ความสนใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และความสนใจที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เป็นต้น

4. สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก เช่น การรับประทานอาหาร การนอนหรือพักผ่อน การเล่น

5. สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ เด็กปฐมวัยจะเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ ได้นั้นต้องอาศัยสื่อหรืออุปกรณ์ ซึ่งสื่อต่างๆ เหล่านี้ควรเป็นสิ่งที่หาได้ในท้องถิ่น หรือเป็นสิ่งที่ผลิตมาจากวัสดุเหลือใช้ก็ได้ ไม่จำเป็นต้องซื้อหาทั้งหมด

6. เด็กได้เรียนรู้หลายทักษะจากประสบการณ์ใดประสบการณ์หนึ่ง เช่น จัดประสบการณ์การปลูกต้นถั่ว เด็กจะได้เรียนรู้ทักษะการสังเกต การเปรียบเทียบ การวัด การนับ การสื่อความหมาย ฯลฯ

สรุปได้ว่า หลักการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึงหลักการต่างๆ ที่สอดคล้องกับพัฒนาการเด็ก ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง จัดประสบการณ์ตามความสนใจและความต้องการของเด็ก

ความหมายของการจัดประสบการณ์แบบโครงการ

แคทซ์ และชาร์ด (Katz and Chard, 1994 : 15 -16) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบโครงการเป็นการศึกษาอย่างลึกซึ้งในหัวข้อที่เด็กสนใจ และครูพิจารณาแล้วว่ามีคุณค่าในการเรียนรู้ โครงการความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสติปัญญา การศึกษาในวิชาต่างๆ ทักษะทางสังคม ความสามารถและเน้นการทำงานร่วมกัน

เฮิร์ทแมน (Hartman, 1995 : 1-4) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบโครงการเป็นวิธีการศึกษาที่ลุ่มลึก เมื่อเด็กเข้าร่วมโครงการ เด็กจะได้พัฒนาคำถาม แสดงความสามารถ ค้นหาทางแก้ปัญหาเสนอแนะกระบวนการแก้ปัญหาที่คิดค้นขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็ก

แม็คคลีน (Mclean, 1992 : 57) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบโครงการเป็นวิธีการสอนที่สามารถทำให้เด็กแสดงออกถึงความสามารถที่หลากหลายเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา ยอมให้เด็กเรียนรู้ด้วยกระบวนการที่เปิดกว้าง และเปิดโอกาสให้เด็กพิเศษได้อยู่ในกลุ่มเพื่อน และทำงานร่วมกับเพื่อนได้ดีอีกด้วย

ทริปาเนียร์ สตรีท (Trepanier-Street, 1993 : 25–28) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบโครงการเป็นการเรียนที่เด็กจะใช้การสืบสอบของหัวข้อที่เฉพาะเจาะจงอย่างลึกซึ้ง และได้บูรณาการวิชาความรู้ในสาขาต่างๆ เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ และศิลปะเข้าด้วยกัน โดยเด็กจะได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย จากการทำกิจกรรมในโครงการ และเด็กสามารถขยายเวลาในการเรียนรู้ไปได้หลายวันหรือเป็นสัปดาห์ นับว่าเป็นการสอนที่เหมาะสมกับชั้นเรียนอนุบาล

วัฒนา มัคคสมัน (2539 : 6) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบโครงการเป็นรูปแบบการสอนที่มุ่งให้ความสำคัญกับความต้องการและความสนใจของเด็ก โดยเด็กจะเป็นผู้มีบทบาทในการเลือกเรื่องที่จะเรียน เลือกวิธีการที่จะศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง และครูที่ยอมรับความคิดเห็นของเด็กแสดงให้เห็นว่าครูให้ความสนใจ เชื่อมั่นในความคิดของเด็ก และให้โอกาสเด็กที่จะเรียนรู้ตามความคิดและวิธีการของตนเอง

ปัทมา ศุภกำเนิด (2545 : 30) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบโครงการ เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์ที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางคำนึงถึงความต้องการของเด็ก เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้โดยบูรณาการทักษะ กระบวนการต่างๆ ที่ใช้ในการเรียนรู้ไว้ด้วยกัน ได้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่เด็กสนใจอย่างลุ่มลึก โดยครูเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกกระตุ้นให้เด็กคิดและเรียนรู้ร่วมกันไปพร้อมกับเด็ก และระยะเวลาในการเรียนรู้สามารถยืดหยุ่นได้ตามความต้องการและความสนใจของเด็ก

ดังนั้นการจัดประสบการณ์แบบโครงการจึงเป็นการจัดประสบการณ์ที่เป็นรูปแบบการจัดที่มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ จากการศึกษาค้นคว้าอย่างลึกซึ้งในเรื่องที่เด็กสนใจและเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกทำกิจกรรมต่างๆ ตามความสนใจ เด็กได้ร่วมมือกันวางแผนกำหนดแนวทางการเรียนรู้และใช้ระยะเวลาตามความต้องการและความสนใจของเด็ก โดยครูเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกกระตุ้นให้เด็กคิดและเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็ก

ประวัติความเป็นมาของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการ

การศึกษาประวัติความเป็นมาของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการ แวน ออสดวล (Van Ausdal, 1988 : 164-168) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบโครงการไม่ใช่สิ่งใหม่ในการศึกษาระดับปฐมวัยหรือระดับประถมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ สเตวาส (Stewast, 1986 : 42–47) ที่ได้ยืนยันว่าแต่เดิมความคิดในการเรียนรู้ด้วยวิธีการสอนแบบโครงการ เคยเกิดขึ้นและเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในสหรัฐอเมริกา โดยได้รับการสนับสนุนจาก Dewey และ Kilpatrick ค้นพบว่าการจัดประสบการณ์แบบโครงการมีลักษณะการสอนใกล้เคียงกับวิธีการสอนแบบที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากวิทยาลัยการศึกษาแห่งBank Street ที่เน้นการเรียนรู้จากการกระทำ และมีลักษณะเหมือนกันกับการศึกษาแบบ Open Education ซึ่งมีรูปแบบการสอนแบบบูรณาการและสามารถค้นพบได้จากการศึกษาของ ไอซแซค (Isaac, 1966 อ้างถึงใน Katz and Chard, 1994 : 48) ที่ได้อธิบายถึงการทำงานของเด็กในประเทศอังกฤษปี 1920 (เปลว ปุริสาร, 2543 : 15)

ดังนั้นการจัดประสบการณ์แบบโครงการได้เกิดขึ้นและนำมาจัดการเรียนการสอนเป็นระยะเวลานานแล้ว ซึ่งเป็นการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการที่เน้นให้เด็กได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง

แนวคิดของการจัดประสบการณ์แบบการเรียนรู้แบบโครงการ

การจัดประสบการณ์แบบการเรียนรู้แบบโครงการ ได้นำแนวคิดของนักการศึกษาที่สำคัญหลายท่านมาประยุกต์อันประกอบด้วยแนวคิดของนักการศึกษาที่สำคัญ คือ แนวคิดของ เฟรดดริก เฟรอเบล (Friedrich Frobel) ผู้ริเริ่มและก่อตั้งโรงเรียนอนุบาลแห่งแรกของโลก ได้เสนอแนวคิดว่า โรงเรียนควรเป็นสถานที่ที่ เด็กจะได้เรียนรู้ และทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือกันในการดำรงชีวิตในสังคมต่อไป (Ducharme, 1993)

แนวคิดแบบพิพัฒนนิยม (Progressive) ของ จอหน์ ดิวอี้ (John Dewey) (Edwards Gandin and Foman, 1993 : 151–169) ได้นำมาใช้อย่างมากเพื่อส่งเสริมให้เด็กได้มีอิสระ ดิวอี้ ได้ชี้ให้เห็นว่า ธรรมชาติของเด็กมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมและต้องการพึ่งพาตนเอง ดังนั้นเด็กควรมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น ได้เรียนรู้จากการกระทำ และมีประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อม ได้เล่นอย่างอิสระ ได้มีโอกาสช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และทำงานอย่างมีความสุขจากการเรียนรู้ในโรงเรียนที่เปรียบเสมือนชุมชนจำลองของสังคม

แนวคิดแบบคอนสตรัคติวิสของเพียเจท์ (Jean Piaget) (Katz and Chard, 1994 : DuCharme, 1993 : Gandini and Forman, 1993) ให้ความสำคัญอย่างมากกับกระบวนการการสร้างความรู้ด้วยตนเองของเด็กดังได้กล่าวมาข้างต้น ถือว่าเป็นแนวคิดสำคัญของการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่นำไปสู่การจัดกิจกรรมและการเตรียมการ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ที่มาจากความสนใจของเด็ก โดยส่งเสริมการวางแผน ค้นคว้าทดลอง การทำงานร่วมกัน และการแก้ปัญหาร่วมกัน

แนวคิดของไวก็อตสกี้ (Vygotsky ; Berk, 1994 ; Berk and Winsler,1995 : 30-39) เป็นแนวคิดที่สำคัญอีกแนวหนึ่งที่กล่าวถึง กระบวนการการเรียนรู้ที่เรียกว่า Scaffolding จากหลักการของ Zone of Proximal Development (ZPD) ที่เชื่อว่าเด็กเกิดการเรียนรู้ได้พัฒนาสติปัญญาและทัศนคติเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ผู้ใหญ่ ครูและเพื่อน บุคคลเหล่านี้จะให้ข้อมูลที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ ZPD จึงเป็นสภาวะที่เด็กเผชิญกับปัญหาที่ท้าทาย เมื่อเด็กไม่สามารถคิดแก้ปัญหาได้โดยลำพัง การได้รับความช่วยเหลือแนะนำจากผู้ใหญ่ หรือจากการทำงานร่วมกับเพื่อนที่มีประสบการณ์มากกว่า จะทำให้เด็กสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ และเกิดการเรียนรู้ขึ้น แนวคิดนี้ทำให้เกิดความเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของบทบาทครูที่มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งในการจัดประสบการณ์แบบโครงการ

แนวคิดของวิลเลียม คิลแพททริค (William H. Kilpatrick) ได้นำแนวคิดของดิวอี้ (Knoll, 1996 : 223) มาประยุกต์ใช้ โดยทำการทดลองวิธีการสอนแบบโครงการ และฝึกหัดนักศึกษาครูให้รู้จักใช้วิธีสอนแบบโครงการ คิลแพททริค ได้ศึกษาพบว่าเด็กเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเด็กได้วางแผนร่วมกัน มีอิสระในการตัดสินใจ และได้ทำในสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งมีผลให้เด็กมีระดับความพึงพอใจเพิ่มมากขึ้น และเด็กได้พัฒนาศักยภาพของตนเองด้านต่างๆ สูงขึ้น อันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์

ของระดับความสนใจและเป้าหมายที่เด็กต้องการเรียนรู้ ซึ่งไม่ได้มาจากการที่ครูกำหนด หรือจากบทเรียนสำเร็จรูป จึงเป็นการสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง คิลแพททริค กล่าวว่า การสอนแบบโครงการคือหัวใจสำคัญของกิจกรรมทุกกิจกรรมในการเรียนรู้ของเด็ก

แนวคิดแบบเรกจิโอ สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์, 2542 : 64) ในช่วงทศวรรษ 1970 คลื่นความคิดลูกที่สองที่ประกอบด้วยกลุ่มนักศึกษารวมทั้งนักจิตวิทยา เช่น Wilred Carr, David Shaffer, Kenneth Kaye, Jerome Kagan, Howard Gardner นักปรัชญา เช่น David Hawkins และนักทฤษฎี เช่น Serge Moscovici, Charles Morris, Gregory Bateson, Heinz Von Foerster และ Francisco Varela ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าทางด้านประสาทวิทยา แนวความคิดเหล่านี้ยิ่งก่อให้เกิดความหลากหลายแง่มุมมองที่หลากหลายนำไปสู่การปฏิบัติ ที่มีความลื่นไหลและความคล่องตัวในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่เหมาะสมกับเด็ก จากการศึกษาดังที่กล่าวมานักการศึกษาเรกจิโอได้พัฒนาปรัชญาทางการศึกษาจากฐานแนวคิดดังนี้

แนวคิดที่สำคัญประการแรก คือวิธีการมองเด็ก (the image of the children) ของนักการศึกษา (เรกจิโอ) Reggio Emilia จากประสบการณ์ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการลงปฏิบัติ ทฤษฎี และผลการวิจัย เด็กในสายตาของครูที่เรกจิโอ คือผู้ที่เต็มไปด้วยความสมบูรณ์ พลังและความแข็งแกร่ง เด็กมีลักษณะที่เป็นตัวของตัวเอง โดยเฉพาะในแต่ละคน มีศักยภาพและความสามารถในตนเอง ความปรารถนาที่จะเติบโตและเจริญงอกงาม ความอยากรู้อยากเห็น ความสามารถที่น่าพิศวง และความปรารถนาที่จะสัมพันธ์และสื่อสารกับผู้อื่น ความปรารถนาที่จะสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นปรากฏขึ้นมาตั้งแต่แรกเกิดและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อความอยู่รอด และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเผ่าพันธุ์ที่ตนถือกำเนิดมา ความสามารถที่เด็กมีมาตั้งแต่เกิด ประการนี้จึงเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายถึงความกระตือรือร้นของเด็กในการที่จะสื่อหรือแสดงถึงตัวตนของเด็กเมื่ออยู่ท่ามกลางบริบทที่มีความหลากหลายของสัญลักษณ์ทางภาษา และมีความสนใจในการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ในการที่จะก้าวเข้าสู่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการต่อรองประนีประนอมกับทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวพันกับเด็กครูต้องรับรู้ถึงศักยภาพของเด็กแต่ละคนอย่างชัดเจน เพื่อการจัดสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ที่จะตอบสนองต่อศักยภาพของเด็กอย่างเหมาะสม

แนวคิดสำคัญประการที่สองคือ ลอริส มาลากูซซี่ (Loris Malaguzzi) และครูที่ Reggio Emilia มองว่าโรงเรียนเป็นที่บูรณาการสิ่งมีชีวิตที่หลากหลาย เป็นสถานที่ใช้ชีวิตร่วมกันและมีสัมพันธภาพร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่และเด็กที่ต่างเต็มไปด้วยความหลากหลาย โรงเรียนเป็นสิ่งก่อสร้างที่ดำเนินการอยู่ตลอดเวลา และมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในงานของโรงเรียน และระบบชีวิตในโรงเรียนขยายไปสู่ครอบครัวของนักเรียน มีสิทธิ์ที่จะรับรู้และมีส่วนร่วมในระบบชีวิตของโรงเรียนและยังขยายไปถึงเมืองที่โรงเรียนตั้งอยู่เพื่อให้เมืองและโรงเรียนรับรู้ถึงชีวิตของกันและกันในรูปแบบการพัฒนาและวิถีชีวิตสังคมต้องยอมรับเด็กในฐานะของการเป็นผู้รับช่วงในอนาคต และผู้รับ

ผลประโยชน์ตามสิทธิเฉพาะในตัวเด็กในโรงเรียน มาลากูซซี่และครูหลังจากที่ได้วิเคราะห์และได้มาซึ่งเป้าหมายที่ร่วมกันของโรงเรียน คือ การรวมเอาครูและครอบครัวของนักเรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ดังนั้นการดำเนินการในเรกจิโอ เอมิเลียจึงคำนึงถึงองค์ประกอบทั้ง 3 คือ เด็ก ครอบครัว และครู การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน จึงมุ่งที่จะจัดโรงเรียนให้มีความรู้สึกอบอุ่นและเป็นมิตรสำหรับทุกคนที่ได้เข้ามาสัมผัสโรงเรียน (an Amiable School) ให้ความรู้สึกที่อบอุ่นเป็นเป้าหมายของแนวทางของเรกจิโอ เด็กคือ เป้าหมายที่สำคัญและเป็นศูนย์กลางของการจัดการสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ และกิจกรรมต่าง ๆ มาลากูซซี่ ยังตระหนักถึงให้ทุกคนที่เข้ามาสัมผัสกับโรงเรียนแล้ว จะรู้สึกอบอุ่นเหมือนอยู่ในบ้านที่เปี่ยมไปด้วยไมตรีจิต

แนวคิดสำคัญประการที่สามคือ ครูและนักเรียน เรียนรู้ไปด้วยกัน การสอนและการเรียนรู้ต้องควบคู่ไปด้วยกัน แนวคิดเรกจิโอจะให้ความสำคัญของการเรียนรู้มากกว่าการสอน มาลากูซซี่กล่าวว่าก่อนจะเริ่มเข้าสู่การสอน ถ้าครูยืนสังเกตอยู่ข้าง ๆ สักครู่ และเรียนรู้จากห้องเรียนในขณะนั้นว่าเด็กกำลังทำอะไรอยู่ และถ้าครูสามารถเข้าใจได้ถูกต้อง บางทีการสอนในวันนั้นอาจแตกต่างจากที่ผ่านมา วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาคือ การจัดสิ่งแวดล้อมและโอกาสให้เด็กคิด ประดิษฐ์และค้นคว้าด้วยตนเอง การเรียนรู้ที่มีคุณค่าสำหรับเด็กจึงไม่ใช่การสอนจากครูที่เป็นการบอกเล่าโดยตรง แต่เป็นการจัดสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่การสอนวิธีการใหม่โดยครูเป็นแหล่งของการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ครูต้องมีการนำเสนอทางเลือกที่หลากหลาย การเสนอความคิดเห็น และเป็นแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้ ครูต้องปฏิบัติตัวเป็นนักศึกษาค้นคว้าวิจัย เป็นนักสำรวจและตระเวนเก็บข้อมูลจากทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของทุกคนจากการประชุมปฏิบัติการ การสัมมนาหรือการมีโอกาสพบปะกับผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ เพื่อเป็นประสบการณ์และข้อมูลในการเชื่อมโยงเข้าสู่การจัดประสบการณ์ หรือกิจกรรมที่นำเด็กไปสู่ประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเรกจิโอไม่มีหลักสูตรที่กำหนดเนื้อหาที่แน่นอนชัดเจน ไม่มีการเขียนแผนการสอนที่กำหนดขั้นตอนกิจกรรมการสอนที่ชัดเจน แต่จะเป็นการรวบรวมรายชื่อหัวข้อโครงการที่คาดว่าจะเป็นความสนใจของเด็ก หัวข้อโครงการที่ครูเตรียมนั้นจะมีทั้งโครงการระยะสั้นและระยะยาว แต่ถ้าเด็กสนใจในเรื่องที่อยู่นอกเหนือรายการหัวข้อที่ครูกำหนดไว้ล่วงหน้า กิจกรรมโครงการในห้องเรียนก็จะปรับเปลี่ยนไปตามความสนใจของเด็ก สภาพการจัดกิจกรรมและประสบการณ์จะลื่นไหลไปตามสภาวะการณ์ที่ตอบสนองต่อความสนใจของเด็กขณะนั้น ดังนั้นการเรียนรู้อย่างลุ่มลึกจากโครงการจึงเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่โดดเด่นในโรงเรียนตามแนวคิดเรกจิโอ เอมิเลีย

การเรียนรู้จากโครงการนั้นครูทุกคนจะร่วมกันประชุมก่อนการเริ่มโครงการเกี่ยวกับหัวข้อของโครงการที่อาจจะเกิดขึ้นได้จากความสนใจของเด็ก และคำนึงถึงความคิดที่คล้ายคลึงกับโครงการที่อาจเกิดขึ้นตามสมมติฐาน ทางเลือกหรือตัวเลือกสำหรับเด็ก โดยครูจะวางกรอบความคิดขั้นตอนแต่ละระยะของโครงการ ตลอดจนการเตรียมการที่พร้อมสำหรับสิ่งที่ไม่คาดหวังที่อาจเกิดขึ้น

จากความคิดความสนใจของเด็ก เมื่อเริ่มโครงการในชั้นเรียนครูจะเอื้อให้เด็กได้ค้นหาสิ่งที่สนใจของตนและทำงานในโครงการที่ตนสนใจความคิดโครงการของเด็กมีรากฐานมาจากประสบการณ์ต่อเนื่องที่สร้างสมมาทั้งของเด็กและครู และจากการปฏิบัติการสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน หัวข้อของโครงการอาจเริ่มจากเหตุการณ์โดยบังเอิญ หรืออาจเป็นคำถามหรือปัญหาที่เด็กถาม หรืออาจเกิดจากเนื้อหาที่ครูเริ่มต้นโดยการเล่นนิทานหรือสนทนากับเด็ก ซึ่งจะนำไปสู่การทำกิจกรรมในโครงการเพื่อค้นหาคำตอบที่เด็กสนใจ กิจกรรมและประสบการณ์ในโครงการณ์จะเอื้อให้เด็กได้เรียนรู้ทางด้านภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ความหมายของคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ คุณธรรม การทำงานร่วมกัน การหาข้อตกลงร่วมกันในกรณีที่มีความคิดขัดแย้งกัน การสังเกตกระบวนการคิด การแก้ปัญหา เรียนรู้วิธีการเรียนรู้ รู้จักแหล่งที่มีของความรู้ที่หลากหลาย พัฒนาทักษะในการสื่อความหมายด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ เช่น การปั้น การพูด การวาดภาพระบายสี อีกทั้งยังได้ฝึกฝนทักษะอื่นๆ จากการทำโครงการอย่างบูรณาการ (สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์, 2544 : 3-4)

จากแนวคิดและหลักการสำคัญดังกล่าวได้นำไปสู่การพัฒนาการจัดประสบการณ์แบบโครงการในปัจจุบัน ชาร์เลน และชาร์แลน (Sharan and Sharan, 1992 : 283-305 อ้างถึงใน เปลว ปุริสาร, 2543 : 18) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า แม้การศึกษาแบบโครงการจะไม่ใช่สิ่งใหม่ในระดับอนุบาลและระดับประถมศึกษา แต่เป็นรูปแบบการศึกษาที่พัฒนาขึ้นตามความสนใจของเด็กที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ นำเด็กไปสู่การทำงานในโครงการร่วมกัน และเรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่มร่วมกันอย่างมีความสุขเช่นเดียวกับที่เคยนำมาปฏิบัติในการศึกษาที่ผ่านมาและประสบผล สำเร็จ ดังนั้นการจัดประสบการณ์แบบโครงการยังคงเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย

จากแนวคิดและหลักการจัดประสบการณ์แบบโครงการ เป็นการจัดประสบการณ์ที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยให้อิสระในการเรียนรู้จากความสนใจและการกระทำด้วยตัวเด็กเองตามความสามารถของเด็กแต่ละคนเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย โดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามพัฒนาการและธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก

ลักษณะของการจัดประสบการณ์แบบโครงการ

ฮาร์ทแมน (Hartman, 1995 : 141-147) กล่าวถึงวิธีการสอนแบบโครงการว่า วิธีแบบโครงการ (Project Work) เป็นการศึกษาหาความรู้อย่างลุ่มลึก เมื่อเด็กเข้าร่วมโครงการ จะได้พัฒนาคำถามแสดงความสามารถ ค้นหาทางแก้ปัญหา เสนอกระบวนการแก้ปัญหาที่คิดค้นขึ้น โครงการใช้เวลามากประมาณโครงการละ 3 – 4 สัปดาห์ แต่บางโครงการก็ใช้เพียงสัปดาห์เดียวมีขั้นตอนหลักๆ ของวิธีการคือ

1. เริ่มต้น (Start)
2. ปฏิบัติให้บังเกิดผล (Implementation)